رویکردهای نوین در مدیریت ورزشی
دورهٔ ۴، شمارهٔ ۱۴، پاییز ۱۳۹۵
ص ص : ۶۷-۵۱

ارائهٔ مدل فرایندنگر بروز پرخاشگری و چارچوب کنترل آن در تماشاگران فوتبال

شهرام شفیعی*[۱] – صلاح دستوم[۲] – حسن عبدالی[۳] – حکیمه افروزه[۴]
۱. استادیار گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران ۴،۲. دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران ۳. دانش‌آموختهٔ کارشناسی‌ارشد مدیریت ورزشی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران
(تاریخ دریافت : ۰۸ / ۱۲ /۱۳۹۴ ، تاریخ تصویب : ۲۰ / ۰۴ / ۱۳۹۵)

چکیده

هدف از این پژوهش تحلیل و مدلسازی رویه‌های زمینه‌ساز و پیشگیر پرخاشگری تماشاگران در استادیوم‌های فوتبال کشور است. رویکرد غالب روش تحقیق از نوع همبستگی بود. از ۵۹۵۵ تماشاگر از تمامی تیم‌های لیگ برتری نظرخواهی شد (در اواسط نیم‌فصل دوم ۹۴-۹۳). ابزار اصلی پژوهش پرسشنامهٔ محقق‌ساخته شامل چهار متغیر اصلی مدیریتی، عملکردی، زمینه‌ای و پرخاشگری بود (۶۴ سؤال) بود. ساخت پرسشنامه براساس مطالعهٔ کتابخانه‌ای و مصاحبه با متخصصان صورت گرفت. روایی آن نیز از طریق نظر متخصصان (۱۲ نفر) و تحلیل عاملی (شاخص برازش) و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ (۰/۹۱) مطلوب ارزیابی شد. به‌منظور تحلیل یافته‌ها از آزمون فریدمن (نرم‌افزار SPSS)، مدلسازی معادلات ساختاری (نرم‌افزار Amos) و تحلیل مفهومی (الگو سیستمی) استفاده شد. تحلیل مسیر روابط بین متغیرها نشان داد که رویهٔ مدیریتی به‌ترتیب با ضرایب ۰/۷۴، ۰/۶۶ و ۰/۵۵ بر رویهٔ عملکردی، رویهٔ زمینه‌ای و بروز پرخاشگری اثر معناداری دارد. همچنین اثر رویهٔ زمینه‌ای بر رویهٔ عملکرد و بروز پرخاشگری به‌ترتیب با ضرایب ۰/۸۸ و ۰/۷۱ معنادار به‌دست آمد. با توجه به یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود سیستم‌های کنترل پرخاشگری تماشاگران در رویدادهای فوتبال نسبت به زمینه‌های رفتاری توجه پیامدنگر، به زمینهٔ عملکردی توجه فرایندنگر و به زمینهٔ مدیریتی توجه پیشایندنگر داشته باشند.

واژه‌های کلیدی

تماشاگران فوتبال، چارچوب مفهومی، علل پرخاشگری، کنترل پرخاشگری، مدیریت جمعیت.

* – نویسنده مسئول : تلفن : ۰۹۱۱۹۱۷۶۲۴۰
Email: shafieeshahram@gmail.com

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

مقدمه

شواهد رسانه‌ای و گزارش‌های علمی از وضعیت پرخاشگری در فوتبال ایران نشان‌دهندهٔ چالشی بزرگ از وجود پویایی و عمق زیاد در سازه‌های رفتاری منفی تماشاگران حاضر در درون و بیرون استادیوم‌هاست و از جمله دغدغه‌هایی است که همواره در محافل مختلف به آن پرداخته می‌شود. این شواهد حاکی از آن‌اند که عوامل زمینه‌ساز پرخاشگری متنوع اما دارای ارتباط پیچیده‌ای با هم هستند (۱۸). با وجود بروز همیشگی این رفتارها در استادیوم‌ها و حضور جمعیت چندهزار نفری در ورزشگاه-ها، نیاز به مدیریت، برنامه‌ریزی دقیق و اجرای عملیات مناسب وجود دارد. این اقدامات نیازمند وجود اطلاعات پیش‌نیاز و مناسب است. در همین زمینه مطالعات علوم اجتماعی باید شیوه‌ها و اصولی مناسبی را در این زمینه ارائه کنند.

فوتبال مظهر قدرت ملت‌ها در عرصه‌های بین‌المللی است و استادیوم‌ها به عرصهٔ رقابت سیاسی و به‌عنوان نماد فرهنگی اجتماعی هر کشور و شهری تغییر چهره داده است (۱۲). با توجه به اینکه در هر رقابتی زمینهٔ تعارض و به‌تبع آن پرخاشگری وجود دارد، بنابراین پرخاشگری جزیی از واقعیت‌های ورزش فوتبال است (۲۴). پرخاشگری[1] از رفتارهای نامطلوبی است که در بیشتر جوامع بشری مشاهده می‌شود و به‌عنوان یک پدیدهٔ اجتماعی، محصول نظام اجتماعی و مناسبات حاکم بر همان جامعه است. خشونت مفهومی گسترده دارد و به‌سختی می‌توان آن را صرفاً در یک بعد تعریف کرد (۱۱)؛ اما به‌طور مشخص، پرخاشگری رفتار هدفداری است که به‌منظور تحقیر یا کوچک کردن شخصیت دیگران یا آسیب رساندن به آنها صورت می‌گیرد (۲۲). پرخاشگری در عرصهٔ فعالیت‌های ورزشی به شکل ابزاری و بازتابی یا کلامی و فیزیکی تجلی می‌یابد و از سوی افراد حاضر و شرکت‌کننده در رویدادهای ورزشی در قبال سایر بازیکنان، تماشاگران، مربیان، مقامات ورزشی، عامهٔ مردم و اموال صورت می‌گیرد (۵).

در ادبیات نظری موضوع، الگوهای مختلفی برای تبیین خشونت و پرخاشگری مطرح شده‌اند. اما اگرچه تئوری‌های مختلف قابلیت بررسی در این زمینه را دارند، در این منظرها سه نوع الگوی زیست‌شناسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بیشترین قابلیت را برای تحلیل و تبیین سازه‌های پرخاشگری داشته‌اند (۶، ۴).

الگوی زیست‌شناختی قدیمی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین تحلیل عمل پرخاشگری، معطوف به این نگرش است که انسان از نظر ماهیت زیست‌شناسی برای پرخاشگری برنامه‌ریزی شده است و پرخاشگری و خشونت بخشی از ماهیت و طبیعت ذاتی و فطری وی را تشکیل می‌دهد. الگوی روان‌شناختی پارادایم دیگری است که محور اصلی خود را در تبیین موضوع مذکور به جنبه‌های روانی معطوف می‌کند (۹). در دیدگاه جامعه‌شناسی نیز، پرخاشگری و خشونت، رفتار و کنش اجتماعی‌ای است که از طریق فرایندهای اجتماعی، تولید، بازتولید و توسط فرد فرا گرفته می‌شود و رفتار به‌عنوان مسئله‌ای که از محیط یادگیری فرد سرچشمه می‌گیرد، از طریق مدل‌ها و تقویت رفتار به‌وسیلهٔ پاداش و تنبیه ایجاد می‌شود (۱۱، ۴).

در کنار توجه به علل و رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری، توجه به چارچوب‌های پیشگیری و کنترل آن ضرورت دارد. نظارت و کنترل کلیهٔ اقدام‌هایی را در برمی‌گیرد که مدیریت انتظامی برای جلوگیری از وقوع اقدامات تخریبی توسط افراد تماشاگرنما به اجرا درمی‌آورند. این اقدامات به انواع اقناع یا اجبار؛ محسوس یا نامحسوس؛ رسمی یا غیررسمی؛ فیزیکی یا الکترونیکی، مثبت یا منفی؛ کیفری یا غیرکیفری تقسیم می‌شوند (۱).

---

۱. Violence

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

در رویکرد اجبار افراد از طریق سیستم حقوقی و تنبیه و در اقناع از طریق تبلیغ، پاداش و تقدیر مجاب یا وادار به پذیرش هنجارهای اجتماعی می‌شوند (۱۷). کنترل رسمی و غیررسمی بر میزان به‌کار گرفتن عنصر حقوقی و قانونی کنترل اجتماعی تأکید دارند. کنترل مثبت و منفی حاکی از نحوۀ استفاده از سازوکارهای تشویق و تنبیه است. کنترل محسوس و نامحسوس بر نحوۀ حضور و نقش پلیس در رویداد و حضور در میان تودۀ تماشاگران اشاره دارد. کنترل کیفری و غیرکیفری به میزان توجه به جنبۀ اجتماعی در مقابل جنبۀ حقوقی اشاره دارد (۳).

کنترل پرخاشگری تماشاگران بیش از آنکه از طریق سیستم‌های کنترلی قابل مهار باشد، از طریق سیستم‌های فرهنگ‌سازی قابل پیشگیری است. سیستم فرهنگ‌سازی، عملیات برنامه‌ریزی‌شده‌ای است که به‌واسطۀ ارسال اطلاعات در پی تأثیر بر هیجانات، باورها، نگرش‌ها، انگیزه‌ها و رفتار مخاطبان است که نوعی یادگیری است (۲). فرهنگ و فرهنگ‌سازی پیچیدگی‌های بسیاری دارد، به‌طوری‌که هر فرهنگی، ارزشی و مطلوب نیست و لازم است فرهنگ‌سازی مثبت و فرهنگ ارزشی از فرهنگ-سازی منفی و فرهنگ غیرارزشی تفکیک شود (۸). محیط ورزش همواره مستعد بروز رفتارهای نابهنجار بوده و نیازمند فرهنگ‌سازی و اصلاح دائمی در سازه‌های رفتاری مشارکت‌کنندگان به‌ویژه در محیط ورزشگاه‌هاست. کارکرد اصلی فرهنگ‌سازی در محیط ورزش این است که آستانۀ تحمل مشارکت‌کنندگان افزایش یابد و خشونت بروز نکند. برای فرهنگ‌سازی مناسب در این زمینه لازم است به ظرفیت‌ها و امکانات و فلسفۀ ایجادی رویدادها و رقابت-های ورزشی، اطلاع‌رسانی کامل، آموزش اخلاقی، ترویج ورزش در فرهنگسراها، افزایش آگاهی و دانش مردم در زمینۀ فرهنگ مشارکت ورزشی و برنامه‌های تحکیم اجتماعی در رویدادهای ورزشی توجه شود (۸، ۳).

عمده تحقیقات حوزۀ پرخاشگری در داخل کشور به بررسی علل و عوامل پرخاشگری از منظرهای مختلف پرداخته‌اند که جدیدترین، مهم‌ترین و مرتبط‌ترین تحقیقات به‌صورت زیر مرور شده است. غلامی و حیدری-نژاد (۱۳۹۴) عوامل ایمنی و بهداشتی، داوری، پوشش و برگزاری؛ و وثوقی و خسروی‌نژاد (۱۳۸۸) متغیرهایی فرهنگی و اجتماعی را به‌عنوان مهم‌ترین علل بروز پرخاشگری معرفی کردند (۱۴،۱۰). عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) نیز گزارش کردند که بین متغیرهای یادگیری پرخاشگری و تحریک رسانه‌های جمعی با هر دو بعد فیزیکی و روانی پرخاشگری تماشاگران همبستگی مستقیم و معنادار وجود دارد (۹). قاسمی و همکاران (۱۳۸۸) دریافتند که متغیرهای چالش‌های روانی خانواده و گروه همسالان، فیلم‌های خشونت‌آمیز، کنترل پلیس، تحریک مطبوعات با متغیرهای پرخاشگری رابطۀ معناداری دارند (۱۲). محمدکاظمی و همکاران (۱۳۸۶) نشان دادند که از بین متغیرهای گوناگون اثرگذار بر خشونت تماشاگران، سن، تحصیلات و وضعیت اقتصادی-اجتماعی، رابطۀ معکوس معنادار و عوامل محیطی رابطۀ مستقیم معنادار با بروز خشونت دارد (۱۳). جان‌بزرگی و همکاران (۱۳۸۹) عنوان کردند که از میان رویکردهای مختلف کنترل پرخاشگری، اقدامات روانی و نامحسوس بیشترین میزان تأثیر را دارند (۳).

در تحقیقات خارج از کشور ابعاد بیشتری از پرخاشگری مورد توجه بوده است. کوراکیس[۱] (۲۰۰۴)، دوناهو و همکاران[۲] (۲۰۰۹) و گرنج و کر[۳] (۲۰۱۰) به این نتیجه رسیدند که جنجال‌سازی مطبوعات، رفتار ناشایست بازیکنان و مربیان و داوران و عکس‌العمل‌های پلیس مهم-ترین عوامل پرخاشگری و خشونت تماشاگران هستند

۱. Courakis
۲. Donahue, Rip & Vallerand
۳. Grange & Kerr

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

(۱۷- ۱۵). استون[۱] (۲۰۰۶) گزارش کرد که رفتار نیروی انتظامی و پلیس در قبال تماشاگران، در بروز اوباشگری مهم‌ترین اثر را دارد (۲۲). مارک و استون[۲] (۲۰۰۵) نشان دادند که تفاوت عمده‌ای بین الگوی پرخاشگری تماشاگران راگبی در بازی‌های خانگی و دور از خانه وجود دارد، اما این تفاوت در نیمهٔ اول یا دوم بازی و سایر موقعیت‌های مختلف بازی (برد و باخت) وجود ندارد (۱۹). همچنین سیمون و جاناتان[۳] (۲۰۰۷) نشان دادند که بین میزان پرخاشگری قبل و بعد از بازی تماشاگران تیم‌های برنده و بازنده تفاوت معناداری وجود دارد (۲۱). اسپیج[۴] (۲۰۱۴) در تحلیل خشونت افراد در ورزش نشان داد که خشونت ناشی از فعل و انفعال پویا بین عوامل ساختاری فردی، بین‌فردی، موقعیتی، اجتماعی زیست‌محیطی و اجتماعی است (۲۴). کویان چوگلا، گوکتاس و دمیر[۵] (۲۰۱۵) در بررسی اثر ساختار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر گرایش تماشاگران فوتبال به خشونت نشان دادند که علل اصلی گرایش‌های خشونت‌آمیز طرفداران قبل از بازی مربوط به وقایع گذشته و انتشارات رسانه‌ای؛ در طول و پس از بازی مربوط به اشتباه داوران و رفتارهای منفی حریف است (۲۱). سلند و کاشمور[۶] (۲۰۱۵) در ارزیابی سیستم کنترل خشونت در فوتبال بریتانیا نشان دادند که تغییر استراتژی پلیس، ممنوعیت سفارش‌ها، ممنوعیت الکل، قیمت بلیت بالاتر، و دوربین مداربسته از سال ۱۹۸۰ تقریباً میزان پرخاشگری را به نصف کاهش داده است (۱۵). اینو و همکاران[۷] (۲۰۱۵) در بررسی ۱۳۵ مطالعهٔ تجربی تعامل تماشاگر ورزش و سلامت جامعه نشان دادند که روابط معناداری میان گروه‌های خاصی از تماشاگر ورزش و سلامت جامعه وجود دارد (۱۹).

مرور تحقیقات نشان می‌دهد که عوامل بسیاری می‌توانند در بروز ناهنجاری در میان تماشاگران نقش ایفا کنند. با توجه به اهمیت موضوع پرخاشگری در ورزش و فوتبال نیاز مستمر به پایش و رصد رفتارهای تماشاگران وجود دارد که مطالعات قبلی نیز به آن همت گمارده‌اند. حجم پژوهش‌های انجام‌گرفته دربارهٔ موضوع پرخاشگری تماشاگران در ورزش بیانگر پیچیدگی مکانیزم‌های مربوط به بروز چنین رفتارهایی است. مطالعات خارجی از منظرهای بسیاری پرخاشگری تماشاگران را تحلیل و تفسیر کرده‌اند، اما به‌دلیل تفاوت‌های عمده بین نظام‌های اجتماعی کشورهای مختلف، یافته‌های علمی در این حیطه از جهان‌شمولی قابل اکتفایی برای فرهنگ‌های مختلف برخوردار نیستند و انجام مطالعات میان‌فرهنگی ضرورت بسیاری دارد (۲۳). در همین زمینه مطالعات داخلی با وجود آشکار ساختن بسیاری از متغیرها و عوامل اثرگذار بر پرخاشگری تماشاگران از دیدگاه مختلف، تاکنون چارچوب‌های نظری جامعی در ورزش کشور مبتنی بر رویکرد مدلسازی و الگو سیستمی ارائه نداده‌اند و منظرهای مختلف به‌خوبی تفکیک و بررسی نشده‌اند؛ بنابراین نیاز به درک جامعی در زمینهٔ مدیریت پرخاشگری وجود دارد که این پژوهش بر آن متمرکز است.

از طرف دیگر، باید گفت که بدنهٔ اصلی دانش در علوم رفتاری و اجتماعی ورزش بر پایهٔ مدل‌های شناسایی‌شدهٔ مناسب و نه یافته‌های جزیی و پراکنده قرار دارد، زیرا داده‌ها در قالب مدل می‌توانند کشف، تبیین و تفسیر شوند (۱۱، ۶). مدلسازی نمی‌تواند روابط پدیده‌های اجتماعی را به‌طور کامل توضیح دهد، اما درک مکانیسم‌های اساسی آن را آسان‌تر می‌کند. هدف از مدلسازی‌های

۱. Stone
۲. Marc & Steven
۳. Simon & Jonathan
۴. Spaaij
۵. Koyuncuoglu, Goktas & Demır
۶. Cleland & Cashmore
۷. Inoue, Berg & Chelladurai

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

رفتاری و تحلیل رفتار اقدام به نوع ویژه‌ای رفتارشناسی اجتماعی است تا با اتکا به فنون و صورت‌بندی متغیرها و سازه‌ها، بتوان مدل‌های انسان‌محور با قابلیت تحلیلی مناسب ارائه کرد (۱۱، ۴). یکی از دلایل عمدۀ ناکارایی برنامه‌های فعلی و جزیره‌ای عمل کردن در حوزۀ مدیریت رفتار تماشاگران نبود مدل‌های جامع و نظام‌مند است. فقدان الگوهای علمی قابل اتکا و دارای مصادیق عینی در مدیریت جمعیت مربوط به حوزۀ ورزش، محقق را بر آن داشت تا براساس ادراک تماشاگران، مدل ساختاری و کیفی رویه‌های زمینه‌ساز و چارچوب مفهومی رویه‌های پیشگیر برای پرخاشگری تماشاگران فوتبال کشور را ارائه دهد.

روش تحقیق

رویکرد غالب روش تحقیق از نوع همبستگی بود. جامعۀ آماری پژوهش کلیۀ تماشاگران حاضر در استادیوم‌های لیگ برتر فوتبال ایران بودند (فصل ۹۴-۹۳). از نمونۀ آماری به تعداد ۵۹۵۵ تماشاگر از تمامی تیم‌های لیگ برتری در اواسط نیم‌فصل دوم نظرخواهی شد. نمونه‌گیری به‌صورت جداگانه برای همۀ تیم‌ها و براساس میانگین تماشاگران آن در لیگ انجام گرفت (جدول ۱). به‌گونه‌ای که پس از برآورد میانگین تعداد تماشاگران هر تیم در بازی‌های خانگی (گزارش‌های فدراسیون فوتبال) براساس جدول مورگان نمونۀ مناسب هر تیم انتخاب شد. از آنجا که این پژوهش بر تعمیم-پذیری بالا تأکید داشت، نمونه‌گیری انجام‌گرفته سطح بسیار بیشتری از تعداد قابل کفایت در جدول مورگان را پوشش داد. مبانی انتخاب تعداد نمونه از هر تیم نسبت آن در نمونۀ کلی بود و برای تیم‌ها به‌جای نمونه‌گیری جداگانه از نمونه‌گیری کلی استفاده شد، زیرا هدف تبیین ساخت نظری پرخاشگری در این پژوهش بود و مقایسۀ بین تیم‌ها مدنظر نبود. توزیع پرسشنامه در ورزشگاه‌های گیلان و تهران توسط محقق و سایر شهرستان‌ها توسط دوستان رابط و دانشجو انجام گرفت. پیش از شروع بازی در سکوی تماشاگران پرسشنامه به‌صورت تصادفی در اختیار تعداد مشخصی از تماشاگران قرار می‌گرفت و سپس جمع‌آوری می‌شد. زمان توزیع پرسشنامه‌ها در نیم‌فصل دوم بود. مبنای پر کردن پرسشنامه‌ها بازی‌های مهم و پرتماشاگر مانند دربی تهران بود.

جدول ۱. توزیع نمونۀ آماری براساس تیم‌های لیگ برتر

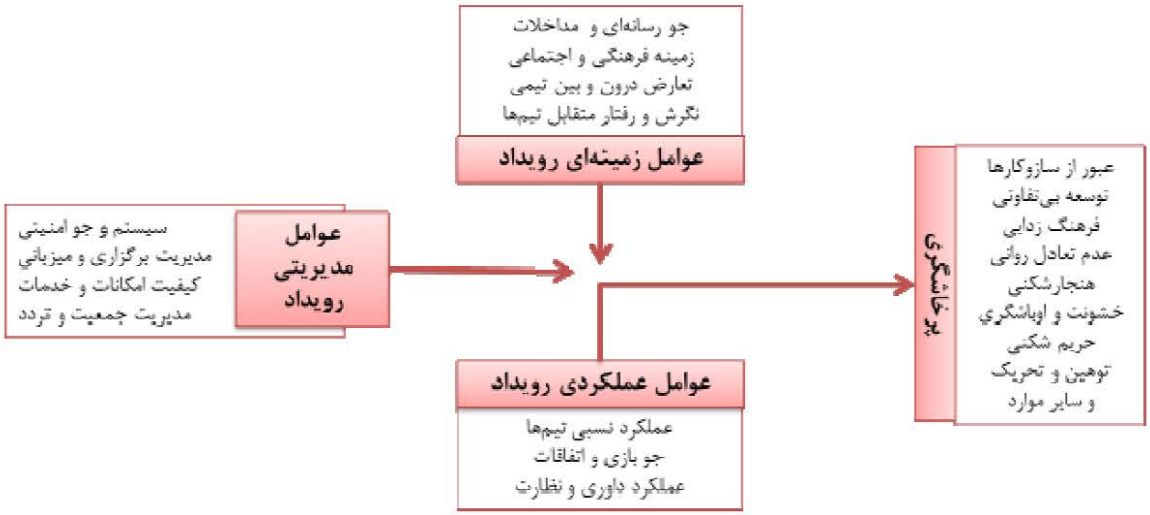
تیم	استقلال تهران	پیروزی	سپاهان	ذوب‌آهن	تراکتورسازی	گسترش	نفت	فولاد	استقلال خوزستان	سایپا
ورزشگاه	آزادی		فولادشهر اصفهان		یادگار امام تبریز		تختی تهران	غدیر اهواز		دستگردی
نمونۀ انتخابی	۱۵۰۰		۱۰۰۰		۱۰۰۰		۲۰۰	۹۰۰		۲۰۰
تیم	صبا		پدیده		راه‌آهن		ملوان	مسجدسلیمان		پیکان
ورزشگاه	یادگار امام قم		ثامن‌الائمه		اکباتان تهران		تختی انزلی	-		شهدای تهران
نمونۀ انتخابی	۲۰۰		۴۰۰		۲۰۰		۳۰۰	-		۹۵

ابزار پژوهش شامل مطالعۀ کتابخانه‌ای، مصاحبه و پرسشنامه بود. با توجه به محتوای کمی و کیفی مدل‌های تدوین‌شده در مراحل مختلف به منابع گوناگون (علمی، متخصصان و تماشاگران) مراجعه شد. ابزار اصلی پژوهش، پرسشنامۀ محقق‌ساخته در دو بخش ویژگی‌های جمعیت-شناختی و سؤالات تخصصی تنظیم، توزیع، جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر شد. این ابزار شامل سه رویۀ مدیریتی (۴ بُعد)، عملکردی (۳ بُعد)، زمینه‌ای (۴ بُعد) و به‌همراه سازۀ

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

پرخاشگری بود (۶۴ سؤال). در تدوین پرسشنامه ابتدا با مطالعهٔ کتابخانه‌ای، خلأ موجود در دانش قبلی (مدل پرخاشگری تماشاگران فوتبال در ایران) و چارچوب آن شناسایی و سپس با استفاده از مصاحبهٔ اکتشافی ساختارمند با متخصصان تکمیل و تنظیم شد. عامل‌ها، ابعاد و گویه‌های اولیه با بررسی مبانی و پیشینه از طریق مطالعهٔ اسناد، کتاب‌ها و مقالات شامل منابع داخلی و خارجی متغیرها و شاخص‌های مربوط به جامعه‌شناسی خشونت و مدیریت جمعیت در ورزش شناسایی و انتخاب شدند. برای بررسی متغیرهای شناسایی‌شده و اکتشاف بیشتر در زمینهٔ پژوهش از مصاحبه‌های اکتشافی نیمه‌هدایت‌شده استفاده شد. به‌منظور تعیین پایایی (اعتماد و میزان همگونی درونی پرسشنامه‌ها) در مرتبهٔ اول یک مطالعهٔ مقدماتی (راهنما) روی ۴۰ نمونه از جامعه انجام گرفت و با استفاده از روش آماری آلفای کرونباخ، پایایی عامل‌ها و متغیرها تأیید شد (۰/۸۹= آلفای کل مرحلهٔ مقدماتی). در نهایت روایی ابزار از طریق نظر متخصصان (روایی صوری: ۱۲نفر) و تحلیل عاملی (روایی سازه: برازش) و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ (۰/۹۱= آلفای کل مرحلهٔ نهایی) مطلوب ارزیابی شد.

براساس مبانی نظری، مطالعات قبلی و مصاحبهٔ لازم با متخصصان مدل مفهومی پژوهش به‌صورت زیر (شکل ۱) تدوین شد. پیش‌فرض مدل این است که پرخاشگری حاصل تعامل پویا و برایند بین سه عوامل مختلف در سه رویهٔ عملکردی، مدیریتی و زمینه‌ای است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش (براساس مبانی نظری و پیشینهٔ پژوهش)

سازه‌های شناسایی‌شده براساس مطالعهٔ کیفی (کتابخانه‌ای و تجربی/ مصاحبه) در جدول ۲ شناسایی و دسته‌بندی شده‌اند.

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

جدول ۲. مفهوم‌شناسی سازه‌های پژوهش (۱۱، ۶، ۴، ۳)

متغیر	ابعاد	مفاهیم
رویۀ مدیریتی رویداد	سیستم و جو امنیتی	موارد مربوط به اثر سیستم‌های امنیتی، حضور نیروهای پلیس و نحوۀ برخورد آنها
	مدیریت برگزاری و میزبانی	تبعیض مدیریت برای تیم‌ها، شرایط جوی، تقویم برگزاری مسابقات و روزهای هفته، وضعیت بلیت‌فروشی
	کیفیت امکانات و خدمات	موارد مربوط به اثر سیستم‌های ورود و خروج تماشاگران، کنترل آنها، زمان جابه‌جایی و ازدحام
	مدیریت جمعیت و تردد	موارد مربوط به فضاهای ورود و خروج، امکانات و خدمات رفاهی و بهداشتی، جایگاه تماشاچیان
رویۀ عملکردی رویداد	عملکرد نسبی تیم‌ها	موارد مربوط به عملکرد داوری در: مدیریت بازی، نحوۀ قضاوت به‌خصوص در صحنه‌های حساس، اشتباهات و ...
	جو بازی و اتفاقات	رفتار مربیان، رویکردهای لیدرها، تنش مصاحبه‌های قبل از بازی
	عملکرد داوری و نظارت	عملکرد تیم در طول فصل، جایگاه‌های تیم در جدول نسبت به جایگاه مورد انتظار، عملکرد باشگاه، عملکرد فردی بازیکنان
رویۀ زمینه‌ای رویداد	جو رسانه‌ای و مداخلات	موارد مربوط به اثر رسانه‌ها، نحوۀ پوشش خبری و تحلیل بازی‌ها و پرداختن به حاشیه‌ها
	زمینۀ فرهنگی و اجتماعی	سطح رفاهی و اقتصادی تماشاگران، سطح فرهنگی و اجتماعی، اتفاقات قبلی، ویژگی نگرشی و رفتاری منفی فردی، و...
	تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها	تعصب تماشاگران، سابقۀ نزاع و تعارض بین دو تیم، تبادلات جنجالی بین دو تیم
	نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها	حساسیت مسابقه، خشونت بازی، تحریک تماشاگران، اتلاف وقت حریف، تمارض‌ها، ناعادلانه جلوه دادن نتیجه؛ و...
پرخاشگری		تعارض قومیتی، عبور از سازوکارها، فناوری جنایی، دگرگونی ارزش‌ها، توسعۀ بی‌تفاوتی، فرهنگ‌زدایی، عدم تعادل روانی، هنجارشکنی، تضعیف اعتماد، خشونت و اوباشگری، حریم‌شکنی، تقویت زیاده‌خواهی، توهین و تحریک، توجیه نگرش منفی

از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف به‌منظور بررسی طبیعی بودن توزیع داده‌های تحقیق استفاده شد که نتایج آن نشان داد تمامی متغیرها به‌جز جو بازی و اتفاقات و جو رسانه‌ای و مداخلات توزیع غیرطبیعی دارند (P<۰/۰۵). به همین دلیل آزمون فریدمن برای بررسی معناداری تفاوت بین اولویت متغیرها انتخاب شد (نرم‌افزار SPSS). از روش مدل معادلات ساختاری (Amos) نیز برای آزمون مدل مفهومی و ترسیم مدل نهایی استفاده شد.

نتایج و یافته‌های تحقیق

مشخصات مربوط نمونۀ آماری در جدول ۳ آورده شده است. در این تحقیق، ۵۹۵۵ نفر شرکت داشتند که بیشتر آنها در ردۀ سنی نوجوان و جوان بودند، مقطع تحصیلی آنها دیپلم، شغلشان آزاد و مجرد بودند.

جدول ۳. توصیف مشخصات نمونۀ آماری پژوهش

	سن	تحصیلات			شغل			تأهل		
میانگین	۲۵/۰۳	مؤلفه	فراوانی	درصد	مؤلفه	فراوانی	درصد	مؤلفه	میانگین	فراوانی
انحراف استاندارد	۵/۴۲	دیپلم	۲۷۹۵	۴۶/۹۳	دانش‌آموز / دانشجو	۲۲۹۶	۳۸/۵۶	مجرد	۴۵۳۲	۷۶/۱۰
کمترین	۲۰	فوق‌دیپلم	۸۶۶	۱۴/۵۴	شغل رسمی	۱۳۶۶	۲۲/۹۴	متأهل	۱۴۲۳	۲۳/۹۰
بیشترین	۶۱	لیسانس	۲۱۳۰	۳۵/۷۷	آزاد یا سایر	۲۲۹۳	۳۸/۵۰			
		فوق‌لیسانس و بالاتر	۱۶۴	۲/۷۵				مجموع		۵۹۵۵

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

با توجه به نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف (توزیع بیشتر متغیرها غیرطبیعی بود) به‌منظور اولویت‌بندی ابعاد مربوط به رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری از آزمون فریدمن استفاده شد.

براساس تحلیل انجام‌گرفته تفاوت بین ابعاد مربوط به رویه‌های عملکردی و مدیریتی معنادار اما برای رویهٔ زمینه‌ای معنادار نیست. در رویهٔ مدیریتی رویداد ابعاد مدیریت جمعیت بیشترین و امکانات و خدمات کمترین میزان اهمیت؛ در رویهٔ عملکردی ابعاد عملکرد نسبی بیشترین و عملکرد داوری و نظارت کمترین اهمیت‌ترین و در رویهٔ زمینه‌ای ابعاد جو رسانه‌ای و مداخلات بیشترین و نگرش و رفتار متقابل بین تیم‌ها کم‌اهمیت‌ترین متغیرها شناسایی و مشاهده شدند (جدول ۴).

جدول ۴. آزمون معناداری تفاوت بین اهمیت رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری (آزمون فریدمن)

متغیر	ابعاد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین رتبه	خی دو	درجهٔ آزادی	معناداری
رویهٔ مدیریتی (۲/۴۴۲ ± ۰/۳۶۴)	مدیریت جمعیت و تردد	۲/۴۳۲	۰/۷۰۰	۲/۵۷	۷۶/۵۱۳	۳	۰/۰۰۱
	مدیریت برگزاری و میزبانی	۲/۴۱۶	۰/۶۱۹	۲/۵۶			
	سیستم و جو امنیتی	۲/۳۸۳	۰/۶۷۹	۲/۵۰			
	کیفیت امکانات و خدمات	۲/۳۳۳	۰/۷۸۰	۲/۳۸			
رویهٔ عملکردی (۲/۴۰۸ ± ۰/۳۷۸)	عملکرد داوری و نظارت	۲/۴۲۹	۰/۶۰۶	۱/۹۸	۷/۵۵۴	۲	۰/۰۲۳
	عملکرد نسبی تیم‌ها	۲/۴۰۷	۰/۶۷۰	۲/۰۳			
	جو بازی و اتفاقات	۲/۳۹۷	۰/۶۰۸	۱/۹۹			
رویهٔ زمینه‌ای (۲/۳۹۱ ± ۰/۳۵۶)	جو رسانه‌ای و مداخلات	۲/۴۶۷	۰/۷۱۱	۲/۵۳	۴/۱۱۹	۳	۰/۲۴۹
	تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها	۲/۴۴۶	۰/۷۸۷	۲/۵۰			
	نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها	۲/۴۲۹	۰/۶۷۹	۲/۴۸			
	زمینهٔ فرهنگی و اجتماعی	۲/۴۲۶	۰/۶۱۶	۲/۴۹			

تحلیل عاملی تأییدی: مدل اصلی پژوهش دارای سه مدل اندازه‌گیری اصلی شامل رویهٔ زمینه‌ای، رویهٔ عملکردی و رویهٔ مدیریتی است. این مدل‌ها، سه مدل تحلیل عاملی تأییدی هستند که حمایت داده‌های نمونه‌ها از آنها، راه را برای آزمون مدل‌های ساختاری هموار می‌سازد. نتایج نشان داد که تمامی گویه‌های مربوط به ابعاد هر یک از رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری در تحلیل عاملی تأییدی در سطح ۰/۰۵ معنادار بودند که معناداری ضرایب رگرسیونی (بار عاملی) نشان‌دهندهٔ روایی سازهٔ متغیرهای موجود در مدل است.

مدل نهایی متغیرهای پژوهش: در ادامه، تأثیرات بین متغیرهای اصلی تحقیق در مدل، براساس نتایج بررسی شده است (جدول ۵ و شکل ۲). تمامی متغیرهای پژوهش در حضور هم و در قالب مدل کلی و اصلی اثریابی شدند که برایند میزان اثرگذاری آنها به‌صورت شکل ۲ است. شایان ذکر است تفاوت‌های زیادی بین میزان و نحوهٔ اثرگذاری متغیرها به‌صورت روابط تکی و خطی نسبت به روابط چندگانهٔ موجود است. بسیاری از متغیرها با وجود اثرگذاری بالا در حضور سایر متغیرها تأثیر بالای خود را از دست می‌دهند.

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

جدول ۵. ضرایب رگرسیونی متغیرها در مدل ساختاری نهایی پژوهش

متغیر		ابعاد	S.E.	C.R.	معناداری	ضرایب رگرسیونی استاندارد
عملکردی	<---	عملکرد تیم			۰/۰۵	۰/۵۹۱
عملکردی	<---	جو بازی	۰/۵۳۱	۱۰/۶۵۹	۰/۰۱	۰/۴۶۴
عملکردی	<---	عملکرد داوری	۰/۹۶۲	۱۱/۴۱۱	۰/۰۱	۰/۷۱۹
مدیریتی	<---	جو امنیتی			۰/۰۱	۰/۵۴۲
مدیریتی	<---	مدیریت جمعیت	۰/۰۶۵	۱۱/۵۵۱	۰/۰۱	۰/۶۱۸
مدیریتی	<---	امکانات و خدمات	۰/۴۷۸	۹/۰۸۴	۰/۰۵	۰/۴۷۱
مدیریتی	<---	وضعیت برگزاری	۰/۱۱۸	۹/۷۵۵	۰/۰۱	۰/۶۰۳
زمینه‌ای	<---	زمینۀ اجتماعی			۰/۰۵	۰/۴۴۷
زمینه‌ای	<---	رفتار تیم‌ها	۰/۸۰۱	۹/۸۱۴	۰/۰۱	۰/۴۹۳
زمینه‌ای	<---	جو رسانه‌ای	۰/۶۰۵	۱۰/۶۲۵	۰/۰۱	۰/۷۳۴
زمینه‌ای	<---	تعارض تیم‌ها	۰/۳۲۰	۱۰/۲۲۸	۰/۰۱	۰/۶۸۳
عملکردی	<---	پرخاشگری			۰/۰۱	۰/۶۳۵
مدیریتی	<---	پرخاشگری	۰/۲۶۳	۹/۸۴۷	۰/۰۱	۰/۵۵۲
زمینه‌ای	<---	پرخاشگری	۰/۳۹۰	۱۱/۳۶۹	۰/۰۱	۰/۷۱۴
مدیریتی	<---	عملکردی	۰/۹۲	۵/۹۸۸	۰/۰۱	۰/۷۴۶
مدیریتی	<---	زمینه‌ای	۰/۰۴۹	۲/۸۱۴	۰/۰۱	۰/۶۶۴
زمینه‌ای	<---	عملکردی	۰/۸۰۲	۶/۳۹۰	۰/۰۱	۰/۸۸۳

شاخص	RMSEA	CFI	IFI	NFI	AGFI	GFI	RMR	CMIN/DF	P
مقادیر	۰/۰۶۴	۰/۹۱۷	۰/۹۲۲	۰/۹۱۷	۰/۸۹۲	۰/۹۰۶	۰/۰۴۸	۲/۲۷۷	۰/۰۰۱

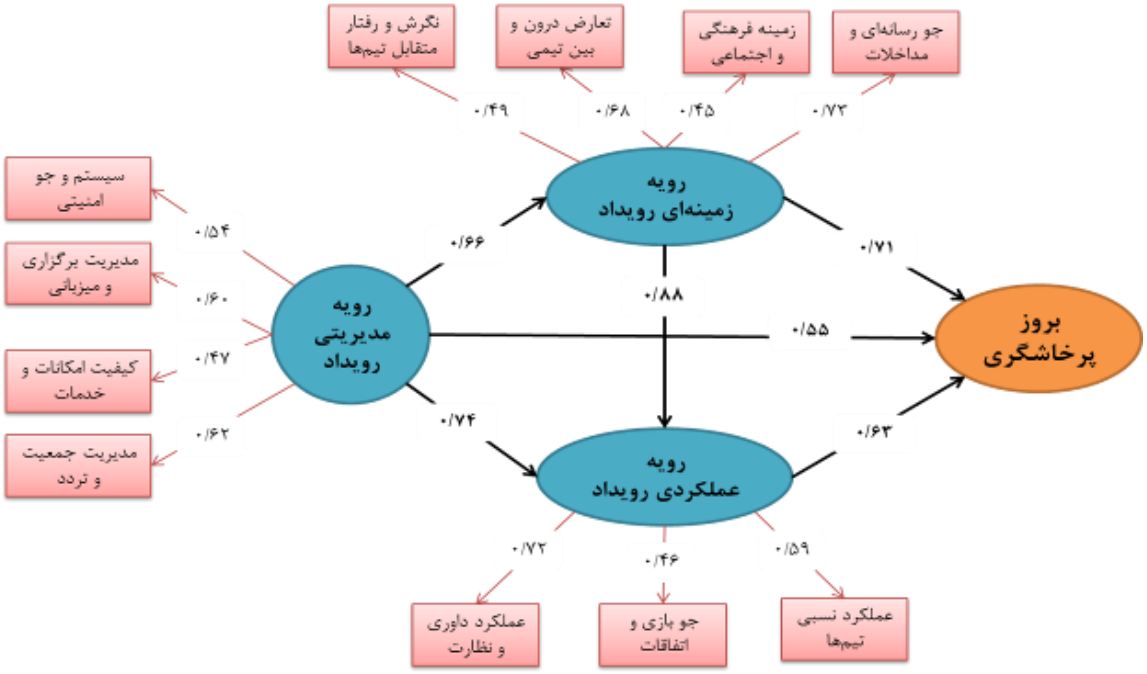
با توجه به جدول ۴، شاخص‌های برازش مدل نهایی پژوهش نشان می‌دهد که مدل نهایی از برازش بسیار خوبی برای متغیرهای پژوهش حاضر برخوردار است و شاخص‌های برازش مدل را تأیید می‌کنند.

براساس مدل معادلات ساختاری (شکل ۲) ابعاد مدیریت جمعیت و تردد، مدیریت برگزاری و میزبانی، سیستم و جو امنیتی و کیفیت امکانات و خدمات به‌ترتیب با ضرایب اثر ۰/۶۱۸، ۰/۶۰۳، ۰/۵۴۲ و ۰/۴۷۱ تبیین‌کنندۀ رویۀ مدیریتی رویداد هستند. همچنین ابعاد عملکرد داوری و نظارت، عملکرد نسبی تیم‌ها و جو بازی و اتفاقات به‌ترتیب با ضرایب اثر ۰/۷۱۹، ۰/۵۹۱ و ۰/۴۶۴ تبیین‌کنندۀ رویۀ عملکردی رویداد هستند.

در رویۀ زمینه‌ای رویداد نیز ابعاد جو رسانه‌ای و مداخلات، تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها، نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها و زمینۀ فرهنگی و اجتماعی ۰/۷۳۴، ۰/۶۸۳، ۰/۴۹۳ و ۰/۴۴۷ تبیین‌کننده‌اند.

براساس تحلیل مسیر انجام‌گرفته رویۀ مدیریتی رویداد به‌ترتیب با ضرایب ۰/۷۴، ۰/۶۶ و ۰/۵۵ بر رویۀ عملکردی، رویۀ زمینه‌ای و بروز پرخاشگری اثرگذار است. همچنین رویۀ زمینه‌ای به‌ترتیب با ضرایب اثر ۰/۸۸ و ۰/۷۱ بر رویۀ عملکرد و بروز پرخاشگری اثرگذار است. در نهایت نیز رویۀ عملکردی رویداد با ضریب اثر ۰/۶۳ بر بروز پرخاشگری اثرگذار است. براساس جدول ۵ تمامی این روابط گزارش‌شده معنادارند (شکل ۲).

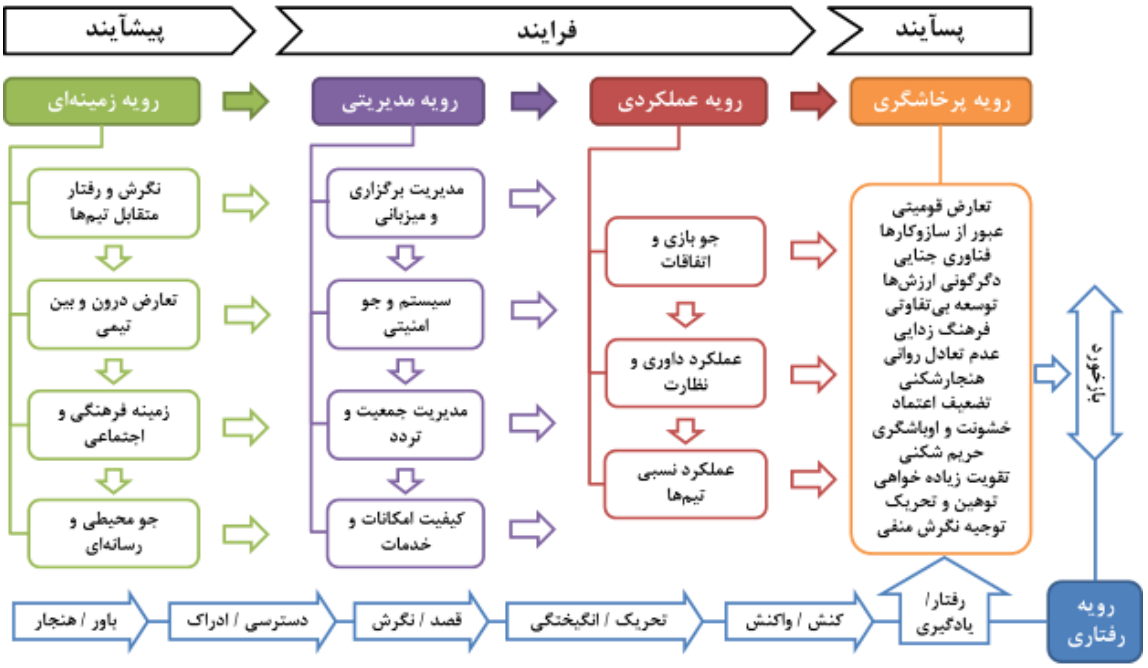
[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

شکل ۲. مدل معادلات ساختاری متغیرهای پژوهش و شاخص‌های برازش آن

الگوی سیستمی رویه‌های زمینه‌ساز در بروز پرخاشگری: این الگو براساس مبانی علمی قبلی و مدل ساختاری پژوهش (شکل ۱) به‌منظور تبیین و تفسیر هرچه بهتر از رویه‌های زمینه‌ساز در بروز پرخاشگری ترسیم شده است. براساس این مدل پیشایندهای زمینه‌ای از طریق فرایندهای مدیریتی و عملکردی زمینه‌ساز پسایندهای پرخاشگری (فردی و جمعی) هستند. جهت فلش‌های بین رویه‌ها و ابعاد آنها (شکل ۳) بیانگر جهت کلی در توالی زمینه‌سازی بروز پرخاشگری است. در رویهٔ زمینه‌ای، سازه‌های زمینهٔ فرهنگی اجتماعی، نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها، تعارض بین تیم‌ها و جو رسانه‌ای و مداخلات به‌ترتیب (جهت فلش) در حالت کلی دارای توالی رخداد و اثرند. به همین ترتیب در رویهٔ عملکردی، جو بازی و اتفاقات، عملکرد داوری و نظارت و عملکرد نسبی تیم‌ها؛ و در رویهٔ مدیریتی رویداد، مدیریت برگزاری و میزبانی، مدیریت جمعیت و تردد، سیستم و جو امنیتی و کیفیت امکانات و خدمات به‌ترتیب دارای توالی در زمینه‌سازی بروز پرخاشگری هستند. برایند حاصل سبب بروز انواع سازه‌های پرخاشگری چهارده‌گانه می‌شود. رویهٔ رفتاری براساس نظریات قبلی در شکل‌دهی رفتار نابهنجار در چارچوب آورده شده است. بر این مبنا افراد با باورهای ذهنی مختلف توسط هنجار محیطی کنترل می‌شوند؛ به پدیده‌ها دسترسی دارند و آن را ادراک می‌کنند؛ ادراک و کسب دانش به ایجاد نگرش و قصد رفتاری منجر می‌شود؛ در صورت تحریک بیشتر از محیط دچار انگیختگی می‌شوند و کنش و واکنش را نسبت به محیط تجربه می‌کنند، یادگیری اتفاق‌افتاده بسته به میزان و نحوهٔ اثر روان‌شناختی به بروز رفتار منجر می‌شود (۱۱، ۶، ۴). پرخاشگری بروزیافته دارای انواع مختلفی (تعارض قومیتی، عبور از سازوکارها و سایر) می‌تواند باشد که وجود یا غالب بوده و هر کدام از آنها به برایند رویه‌های زمینه‌ساز و فرایند شکل‌گیری رفتار بستگی دارد.

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

شکل ۳. الگوی سیستمی رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری تماشاگران (اکتشافی براساس منابع علمی، رسانه‌ای و مصاحبه)

الگوی سیستمی رویه‌های پیشگیر و کنترل‌محور در بروز پرخاشگری: این الگو براساس منابع علمی و سیستم-های نظارت و کنترل پلیسی و امنیتی در محیط رویدادهای ورزشی جهت نمایش هرچه بهتر چارچوب سیستمی از رویه‌های پیشگیر و کنترل‌محور در بروز پرخاشگری ترسیم شده است. براساس مدل، سازه‌های پرخاشگری بروز یافته‌ها - که در واقع خروجی مدل قبل هستند - براساس دانش و فناوری روز در زمینهٔ مبارزه با پرخاشگری باید از یک طرف در معرض سیستم کنترل و از طرف دیگر معرض سیستم فرهنگ‌سازی باشند. دو رویکرد کلی نظارت و کنترل و فرهنگ‌سازی است که باید به‌صورت مکمل و همزمان انجام گیرند. سیستم کنترل و اقدام‌های مدیریتی و امنیتی به‌صورت کلی دارای منظرهای برخورد حقوقی، ساختار اجرایی، سیستم نظارتی، عملیات کنترلی، دسترسی پوششی، رفتار امنیتی و هدف کنترلی‌اند. براساس شواهد مختلف گردآوری و تحلیل‌شده، سیستم امنیتی به‌منظور کنترل پرخاشگری تماشاگران در ایران باید بر رویه‌های غیرکیفری، رسمی، مدیریتی، الکترونیکی، محسوس، مثبت و اقناع بیشتر از رویه‌های زوجی آنها (شکل ۴) تأکید کند. در سیستم فرهنگ‌سازی برنامه‌ها و اقدام‌های مدیریت فرهنگی به‌صورت کلی دارای منظرهای الگوسازی، درونی‌سازی، هویت‌بخشی، رفتارسازی، محتواسازی، هنجارسازی و پوشش‌دهی‌اند. براساس شواهد مختلف گردآوری و تحلیل‌شده، در سیستم مدیریت فرهنگی جهت فرهنگ‌سازی تماشاگران در ایران باید بر رویه‌های تربیت نسلی، تحکیم اخلاق، جهت‌دهی فکری، جامعه‌پذیری، تناسب و تجانس، خودکنترلی و اطلاع‌رسانی بیشتر از رویه‌های زوجی آنها (شکل ۴) تأکید شود.

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

شکل ۴. الگوی سیستمی رویه‌های پیشگیر و کنترل بروز پرخاشگری تماشاگران (اکتشافی براساس منابع علمی، رسانه‌ای و مصاحبه)

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش مدلسازی عوامل و رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری در تماشاگران لیگ برتر فوتبال کشور و ارائهٔ چارچوب فرهنگ‌سازی و کنترل بود. این پژوهش با هدف دستیابی به رویکردی جامع در ادامه پارادایم پژوهشگران قبلی در این زمینه انجام گرفت. یکی از مهم‌ترین نتایج این پژوهش نگاه سیستمی به رویه‌های زمینه‌ساز و پیشگیر پرخاشگری در تماشاگران بود. ساختار شناسایی‌شده از رویه‌های زمینه‌ساز بروز پرخاشگری شامل سه رویهٔ اصلی مدیریتی (امنیت، برگزاری، امکانات و تردد)، زمینه‌ای (رسانه، فرهنگ، تعارض و رفتار) و عملکردی (تیم‌ها، داوری و مدیریت) بود. وجود این ابعاد توسط تحقیقات قبلی حمایت می‌شود و تفاوت در نحوهٔ چارچوب مفهومی و میزان اهمیت عوامل است. از آنجا که این یافته‌ها حاصل ادراک جامعهٔ آماری بسیار بالا با نمونه‌گیری از تماشاگران همهٔ تیم‌هاست، قابلیت تعمیم-پذیری بالاتری نسبت به تحقیقات قبلی دارد. در تحقیقات قبلی حیدری‌نژاد و همکاران (۱۳۹۲) و استون (۲۰۰۶) رویه‌های زمینه‌ای؛ عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۳)، و کوراکیس (۲۰۰۴) رویه‌های عملکردی؛ و رمضانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۱)، سیمون و همکاران (۲۰۰۷) و جان-برزگری و همکاران (۱۳۹۲) رویهٔ مدیریتی را سطح و سازهٔ اصلی در بروز پرخاشگری معرفی کرده‌اند (۲۳، ۲۲، ۲۱، ۱۵، ۱۶، ۱۰، ۹).

ابعاد مدیریت جمعیت و تردد، مدیریت برگزاری و میزبانی، سیستم و جو امنیتی و کیفیت امکانات و خدمات به‌ترتیب ضرایب اثر تبیین‌کنندهٔ رویهٔ مدیریتی رویداد هستند و در پویایی و تأثیرات آن نقش دارند. محمدکاظمی و همکاران (۱۳۸۶) بیان کردند که هرچه تصور تماشاگران از جو ورزشگاه به‌عنوان مکانی بدون قیدوبند و کنترل و تحت غلبهٔ رفتارهای جمعی قوی‌تر باشد، گرایش آنان به خشونت و بروز واکنش‌های نابهنجار بیشتر می‌شود (۱۳).

همچنین براساس نظریات تأثیر جمع بر رفتار، پرخاشگری تماشاگران تحت تأثیر رفتارهای جمعیت پرتراکم و ناآشنا این جو را القا می‌کند که به کنترل رفتار

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

نیاز ندارد. بنابراین در چنین شرایطی رفتار افراد راحت‌تر تحت تأثیر جمع قرار می‌گیرد (۱۱، ۳). براساس نظریۀ محرومیت - تهاجم، محدودیت‌ها به‌عنوان محرک‌هایی (بیرونی) برای بروز رفتارهای تهاجمی عمل می‌کنند؛ بنابراین محدودیت در امکانات و تردد جمعیت انگیزۀ افراد برای رفتار پرخاشگرانه را افزایش می‌دهد و نارسایی این عوامل باید به کمترین حد خود برسد (۱۳، ۹). این مباحث نشان می‌دهد که ترتیب اثرگذاری متغیرهای مذکور به‌سبب ماهیت و نقش آنها در محیط ورزش است.

ابعاد عملکرد داوری و نظارت، عملکرد نسبی تیم‌ها و جو بازی و اتفاقات به‌ترتیب ضرایب اثر تبیین‌کنندۀ رویۀ عملکردی رویداد هستند و در پویایی و تأثیرات آن نقش دارند. شواهد نشان می‌دهد که قضاوت ناصحیح داوران به‌ویژه در موارد حساس مهم‌ترین عامل در بر هم خوردن نظم ورزشگاه است که این موضوع اثر مستقیم بر رفتار تماشاگران در رابطه با بروز اغتشاش دارد (۲۰). بعد از عملکرد داوران، عملکرد تیم‌ها، رفتار مربیان و ورزشکاران - که به‌عنوان الگو توسط تماشاگران رؤیت می‌شود - یکی از عوامل ایجاد بی‌نظمی محسوب می‌شود (۱۵). علاوه‌بر این ناهمخوانی انتظار تماشاگران و نتیجۀ واقعی بازی موجب بروز هیجان شده و این هیجان موجب بروز خشونت در ورزشگاه خواهد شد. درصورتی‌که نتیجه بهتر از انتظار تماشاگران باشد، هیجان مثبت و در غیر این صورت هیجان منفی ایجاد می‌شود و پیش‌زمینۀ بروز اغتشاش و خشونت و بی‌نظمی در میان تماشاگران است. مطالعات قبلی از این شواهد حمایت کرده (۲۱، ۷، ۲) و یافته‌های مذکور را تبیین و توجیه می‌کنند.

ابعاد جو رسانه‌ای و مداخلات، تعارض درونی و بیرونی تیم‌ها، نگرش و رفتار متقابل تیم‌ها و زمینۀ فرهنگی و اجتماعی به‌ترتیب میزان تأثیر تبیین‌کنندۀ رویۀ زمینه‌ای رویداد هستند و در پویایی و تأثیرات آن نقش دارند. براساس دیدگاه‌های جدید ریشۀ اولیۀ کنترل پایدار و مداوم پرخاشگری، الگوسازی و تقویت معیارهای اجتماعی فرهنگی است (۲۵)؛ بنابراین اولویت مشاهده‌شده به‌سبب روند تأثیرگذاری قابل انتظار است. تبیین و تفسیر بیشتر یافته‌ها نیازمند بررسی شواهد قبلی است. رسانه‌ها می‌توانند نقشی دوگانه در پرخاشگری تماشاگران داشته باشند. از یک طرف تیترهای خبری جنجالی می‌تواند سبب تحریک تماشاگران شود و از سوی دیگر رسانه می‌تواند ابزار مناسبی برای فرهنگ‌سازی باشد (۱۵،۱۳). قاسمی (۱۳۸۸) بیان کرد که رسانه در مقایسه با خانواده و گروه همسالان گسترۀ وسیع‌تری از الگوهای خشونت‌آمیز را نمایش می‌دهد (۱۱). علاوه‌بر این براساس مبانی، اگر رفتار در محیطی موجب برطرف کردن نیاز برای رسیدن به هدفی شود، احتمال بروز آن حتی بدون وجود پاداش خارجی هم زیاد خواهد بود. به‌خصوص اگر این رفتار، الگویی ارائه دهد که برای مشاهده‌گر ارزش و اهمیت داشته و پایگاه اجتماعی بالایی نیز داشته باشد (۱۰).

رویۀ مدیریتی رویداد به‌ترتیب میزان تأثیر بر رویۀ عملکردی، رویۀ زمینه‌ای و بروز پرخاشگری اثرگذار است. نظریۀ تأثیر اجتماعی که نقش تماشاچیان را بر عملکرد افراد توضیح داده است، اعلام می‌دارد که هرچه تناسب ادراک‌شده بین ابعاد رویداد توسط تماشاگران کمتر شود، زمینه‌های تغییر رفتار رو به فزونی می‌رود (۱۲).

همچنین گرنج و کر (۲۰۱۰) نقش عوامل بیرونی را بر عوامل درونی در بروز پرخاشگری مستقیم و بسیار زیاد گزارش کرده‌اند (۱۷)؛ بنابراین مدیریت برگزاری می‌تواند تأثیر بسیاری بر سایر زمینه‌های پرخاشگری داشته باشد. با وجود این اگرچه برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و ذاتی یا شخصیتی تماشاگران یا برخی عوامل اجتماعی-اقتصادی را نمی‌توان کنترل کرد، می‌توان امکانات،

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

خدمات و رسانه‌های ورزشی را مدیریت کرد تا دست‌کم بخشی از زمینه‌های بروز پرخاشگری تحت کنترل و نظارت نسبی درآید.

رویهٔ زمینه‌ای نیز به‌ترتیب میزان تأثیر بر رویهٔ عملکردی و بروز پرخاشگری اثرگذار است. در تبیین این یافته براساس گزارش‌های قبلی باید گفت که در بروز پرخاشگری جریان‌های وابسته به رفتار افراد (مربی، ورزشکار، تماشاگر، داور، و...) بر جریان‌های وابسته به عملکرد (مربی، ورزشکار و داور) تأثیر مستقیم دارد (۶،۴). همچنین رحمتی (۱۳۸۸) و قاسمی (۱۳۸۸) تأکید می‌ورزند پرخاشگری رفتاری اجتماعی است که از طریق تجربهٔ مستقیم یا مشاهدهٔ رفتار دیگران و الگوهای اجتماعی آموخته و آموزش داده می‌شود (۱۱، ۶). این شواهد نشان می‌دهد که سازه‌های زمینه‌ای بر رویه‌های عملکردی اثرگذارند و زمینه‌سازی بروز پرخاشگری را تقویت می‌کنند.

رویهٔ عملکردی رویداد تأثیر بالا و مستقیم بر بروز پرخاشگری است. براساس اصول و شواهد تماشاگران نیز هیچ نتیجه‌ای را غیر از برد قبول نمی‌کنند و در نتیجه، هر عاملی که سبب ناکامی آنها شود (عملکرد داور، مربی، بازیکن و غیره)، در معرض پرخاشگری و فحاشی آنها قرار می‌گیرد، به‌ویژه اینکه پرداختن مجدد به این مباحث به‌صورت غیرمنطقی و هیجانی نیز موجب ترویج پرخاشگری می‌شود (۷). همچنین عملکرد ضعیف داور می‌تواند سرآغاز تحریک بازیکنان، مربیان و کادر فنی تیم‌ها و سپس تماشاگران شود (۱۹)؛ بنابراین عملکرد هر یک از گروه‌های فاعل در رویداد ارتباط مستقیم با بروز پرخاشگری دارد.

به‌طور کلی رویه‌های زمینه‌ای، عملکردی و مدیریتی به‌ترتیب میزان اثر بیشترین تأثیرگذاری را بر بروز پرخاشگری داشتند. در تبیین اولویت‌بندی گزارش‌شده باید گفت که در بروز رفتارهای پرخاشگرانه باید به این نکته توجه داشت که پرخاشگری خصیصه‌ای آموختنی است و توسط افراد آموخته و اعمال می‌شود و ترتیب اثرپذیری آن از عوامل مستقیم به غیرمستقیم کمتر می‌شود (۱۷). بر این اساس می‌توان گفت سطح زمینه‌ای مهم‌تر و مقدم بر عملکردی و مدیریتی است و سیستم‌ها و سازوکارهای کنترلی باید بر این اساس به مداخله بپردازند. همچنین تحقیقات قبلی عوامل پیشایندی (زمینه‌ای) را بر عوامل فرایندی و پیامدی (عملکردی و مدیریتی) مقدم گزارش کرده‌اند (۱۱، ۶، ۴) و از نتایج این پژوهش حمایت می‌کنند. با وجود این به لحاظ تفکیک و اولویت از منظر نقش عوامل درونی نسبت به بیرونی این یافته‌ها با برخی مطالعات (۲۱، ۱۸، ۱۲، ۵) ناهمسوست که احتمالاً به‌دلیل تفاوت در جامعهٔ هدف و چارچوب تحلیل مفهومی است.

در تبیین و تفسیر ساخت‌های اصلی مدل سیستمی رویه‌های زمینه‌ساز پرخاشگری می‌توان به نظریات پایه در این زمینه رجوع کرد (۴). مبنای مدل طراحی‌شده براساس برایند حاصل از تطبیق ساختار مدل‌های قبلی بوده و مراحل و ابعاد مختلف فرایند بروز پرخاشگری در این مدل منطبق با نظریات موجود در زمینهٔ پرخاشگری است. زیست‌شناسان اجتماعی معتقدند به‌دلیل اینکه انسان در بستر طبیعی تکامل می‌یابد، تمایلات نیرومند معطوف به رفتار پرخاشجویانهٔ وی در این بستر فرایندی بین فرد، محیط و تکلیف است (۶). براساس تئوری رفتار غریزی کلیهٔ رفتار انسان تحت برایند نیروهای غریزی قدرتمند و تحریک محیطی قرار دارند. در تئوری یادگیری اجتماعی پرخاشگری تأکید می‌شود که پرخاشگری از طریق فرایند اجتماعی تولید و بازتولید می‌شود، به بیان دیگر رفتارهای پرخاشگرانه از طریق یادگیری (مشاهدهٔ اعمال و رفتار دیگران) و تجربه شکل می‌گیرد (۱۱،۴). براساس نظریهٔ پالایش روانی اگر انسان مجالی برای

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

پرخاشگری نیابد، نیروی پرخاشجویانه انباشته شده و سرانجام به شکل خشونت مفرط یا بیماری روانی ظاهر می‌شود (۶). روان‌شناسان اجتماعی نیز بر این اصل تأکید دارند که هیجانات تلطیف نمی‌شود و خواسته‌های سرکوب‌شدۀ افراد در جمع، فرصتی برای بروز و تجلی پیدا می‌کند (۱۱). براساس نظریۀ ناکامی- پرخاشگری، پرخاشگری همیشه پیامد ناکامی است و ناکامی همیشه به پرخاشگری منجر می‌شود (۶، ۴). این تئوری‌ها از چارچوب مدل سیستمی مذکور حمایت می‌کنند. به‌طور کلی الگوی سیستمی ارائه‌شدۀ پرخاشگری برایندی از برخورد فرایندهای درونی با رخدادهای بیرونی در نظر می‌گیرد و بین عوامل مستقل و وابسته در بروز پرخاشگری یک الگوی علت- معلولی فرض می‌کند.

در تبیین و تفسیر مدل سیستمی رویه‌های پیشگیر و کنترل‌محور پرخاشگری باید گفت که مبنای این الگو بر نحوۀ رفتار با دو نوع کلی از تماشاگران است: الف) تماشاگرانی که از تراز فرهیختگی، دانایی و خردمندی مطلوبی برخوردارند و برعکس ب) تماشاگرانی که ظرفیت اجتماعی و فرهنگی مناسبی ندارند. گونۀ اول در برابر رویه‌های اقناعی مستدل و روشنگرانه اثرپذیرند (از طریق سیستم فرهنگسازی ارائه‌شده در مدل). گروه دوم معمولاً نگرش منفی به آموزش رفتار دارند یا توانایی ادراک رفتار مثبت و تقویتی را ندارند. این گروه را باید بیشتر از طریق رویه‌ها و برنامه‌های سیستم پیشگیر و نظارت کنترل کرد (از طریق سیستم کنترلی ارائه‌شده در مدل). به اعتقاد نظریه‌پردازان اجتماعی، با ایجاد تغییر مناسب در موقعیت‌های محیطی و از بین بردن زمینه‌های به‌وجودآورندۀ رفتارهای خشونت‌آمیز می‌توان رفتارهای تخریبی و پرخاشگرانه را کاهش داد (۵). رویه‌های آورده‌شده در مدل سیستمی (کیفری، محسوس و ...) هر کدام به‌نحوی ابزاری برای دستیابی به این اهداف هستند. هر کدام از رویه‌ها و ابزار بیان‌شده در مدل قابلیت‌هایی برای کنترل و پیشگیری از پرخاشگری دارند و سیستم امنیتی ورزش کشور لازم است به‌تناسب و موقعیت از آنها استفاده کند. در استفاده از این رویکردها، تجارب و گزارش‌های مختلف مدیریت انتظامی ورزشگاه‌های کشور نشان داده است که بهترین شیوه کاربرد همزمان و ترکیبی راهکارهاست (۳). در همین زمینه باید گفت از آنجا که کشور ما امکان سازماندهی کنترل محسوس و دائمی را ندارد و روش‌های دارای ماهیت منفی (مانند کیفری) آثار مخربی بر مخاطبان و پرخاشگران دارد، باید به‌منظور کاربرد نسبت به رویه‌های دارای ماهیت مثبت (غیرکیفری، نامحسوس و...) تأخر داشته باشند؛ زیرا کنترل‌هایی مانند رویکرد غیرکیفری، غیررسمی، مثبت، اقناع، الکترونیکی و مدیریتی غرور مردم را تا حدی به رسمیت می‌شناسد و کمک می‌کند کنترل قانونی با شیوه-های نظام اخلاقی هنجاری‌شان پیوند برقرار کند (۲). علاوه‌بر این براساس شواهد و مستندات طرفداران و افراد خشونت‌طلب میانگین سنی پایینی دارند و این بیانگر تأثیر بالقوۀ دو نهاد خانواده و آموزش و پرورش بر این افراد است.

در جمع‌بندی پژوهش باید گفت که در پیشگیری و کنترل پرخاشگری در ورزش به‌منظور پیشگیری از پرخاشگری در ورزش ابتدا باید تشخیص داده شود که چه الگویی به تماشاگران داده شده است، سپس از همۀ شیوه-های مرسوم مدیریت رفتارهای جمعی می‌توان برای جلوگیری از وقوع کنش‌های جمعی نابهنجار تماشاگران استفاده کرد. چراکه تماشاگران فوتبال دامنۀ نامتجانسی از شهروندان را به خود اختصاص می‌دهند و به‌ناچار برای تأثیر نهادن بر هر گروه از آنان باید از سازوکارهای معینی بهره برد و از دامنۀ وسیعی از روش‌ها و فنون روانی، اجتماعی، رسانه‌ای و پلیسی استفاده کرد. از طرف دیگر

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

با توجه به اینکه فوتبال به‌عنوان یک پدیدهٔ اثرگذار در ارزش‌های فرهنگی جامعه مطرح است، وقتی نتوان هویت افراد مشارکت‌کننده در آن را مشخص کرد، اعمال ضداجتماعی و غیراخلاقی آنها افزایش می‌یابد و متغیر فردیت باختگی و همرنگی از جهاتی با یکدیگر تداخل می‌یابند. وقتی این پدیده‌های اجتماعی به معضل تبدیل شده باشند، اغلب با راهکارهای اجتماعی قابل رفع هستند، بنابراین تدابیر پیشگیرانه و مقابله‌ای باید به‌صورت نظام‌مند و مبتنی بر هر دو رویکرد فرهنگ‌ساز و کنترل-محور باشند. در نهایت باید گفت مدل‌های ارائه‌شده در این پژوهش تا حد زیادی می‌تواند ظرفیت ابعاد مختلف اثرگذار بر کنترل پرخاشگری در فوتبال را بیشتر نشان دهد. این مدل نمایش ساده‌ای از ساختار مدیریت جمعیت و رفتار تماشاگران در فوتبال بوده و در حد خود قادر به تبیین کارکرد ساخت‌های اساسی در زمینهٔ کنترل رفتارهای نابهنجار در محیط ورزشگاه‌های کشور است.

منابع و مآخذ

۱. بیات، بهرام؛ شرافتی‌پور، جعفر و عبدی، نرگس (۱۳۸۷). «پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع‌محور». چ اول، تهران: ادارهٔ کل مطالعات اجتماعی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، ص ۵۴.

۲. پاک‌نژاد، محسن و درانی، کمال (۱۳۸۸). «رفتارهای تهاجمی تماشاگران فوتبال و علل روانی و اجتماعی آن». نشریهٔ رشد و یادگیری حرکتی ورزشی، دورهٔ ۱، ش ۳، ص ۱۴۲-۱۱۷.

۳. جان‌بزرگی، ابراهیم؛ الیاسی، محمدحسین و حسینیان، شهامت (۱۳۸۹). «پیشگیری از اوباشگری فوتبال نقش پیشگیرانه مدیریت انتظامی در جلوگیری از وقوع رفتارهای تخریبی تماشاگران فوتبال». فصلنامهٔ مطالعات مدیریت انتظامی، دورهٔ ۵ ، ش ۲، ص ۲۷-۱۸.

۴. جیولیونوتی، ریچارد (۱۳۹۱). «نظریه‌های جامعه‌شناختی انتقادی در ورزش». ترجمهٔ افسانه توسلی. چ اول، تهران: نشر علم، ص ۶۷.

۵. رحمتی، محمدمهدی و محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۲). «بررسی عامل‌های جامعه‌شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال، مطالعهٔ موردی: شهر تهران». فصلنامهٔ المپیک، ش ۴، ص ۴۷-۲۹.

۶. رحمتی، محمدمهدی (۱۳۸۸). «جامعه‌شناسی خشونت ورزشی». چ اول، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ص ۶۸.

۷. رمضانی‌نژاد، رحیم؛ رحمتی، محمدمهدی؛ همتی‌نژاد، مهرعلی و آزادان، مالک (۱۳۹۱). «تحلیل عاملی متغیرهای بروز پرخاشگری در تماشاگران از دیدگاه داوران فوتبال ایران». مطالعات مدیریت ورزشی، ش ۱۳، ص ۲۱۴-۲۰۱.

۸. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). «سند مهندسی فرهنگی». سامانهٔ مهندسی فرهنگی، مصوبهٔ شمارهٔ ۲۱۳۴، http://mf.farhangoelm.ir/

۹. عباس‌زاده، محمد؛ سعادتی، موسی و عاطفه، محمدی (۱۳۹۲). «بررسی نقش رسانه‌های جمعی در بروز پرخاشگری (مورد مطالعه: تماشاگران تیم فوتبال تراکتورسازی تبریز)». فصلنامهٔ دانش انتظامی آذربایجان شرقی، ش ۱۲، ص ۲۵-۱۴.

۱۰. غلامی ترکسلویه، سجاد و حیدری‌نژاد، صدیقه (۱۳۹۴). «بررسی دیدگاه هواداران تیم‌های فوتبال اهواز در خصوص عوامل مؤثر بر بروز پرخاشگری». مطالعات مدیریت ورزشی، دورهٔ ۷ ، ش ۲۸، ص ۱۳۴-۱۲۱.

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]

۱۱.قاسمی، وحید (۱۳۸۸). «جامعه‌شناسی ورزش: وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال». چ اول، تهران: جامعه‌شناسان، ص ۹۴.

۱۲.قاسمی، وحید؛ ذوالاکتاف، وحید و نورعلی‌وند، علی (۱۳۸۸). «توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال». فصلنامۀ المپیک، دورۀ ۱۷، ش ۱، ص ۷۹ ـ ۶۹.

۱۳.محمدکاظمی، رضا؛ شیخ، محمود؛ شهبازی، مهدی و راسخ، نازنین (۱۳۸۶). «بررسی علل آشوب تماشاگران فوتبال پس از شهرآورد بزرگ ایران از دیدگاه تماشاگران». پژوهش در علوم ورزشی، دورۀ ۵، ش ۱۷، ص ۱۱۴- ۱۰۱.

۱۴.وثوقی، منصور و خسروی‌نژاد، سید محسن (۱۳۸۸). «بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال». پژوهش‌نامۀ علوم اجتماعی ، دورۀ ۳، ش ۱، ص ۷۸-۵۹.

15.Cleland, J., Cashmore, E. (2015). "Football fans' views of violence in British football evidence of a sanitized and gentrified culture". Journal of Sport & Social Issues, 23(4), pp: 25-42.

16.Courakis, N. (2004). "Football violence: Not only a British problem". European Journal on Criminal Policy and Research, 46, pp: 293-302.

17.Donahue, E., Rip, B., Vallerand, R. J. (2009). "When winning is everything: On passion, identity, and aggression in sport". Psychology of Sport and Exercise, 10(5), pp: 526-534.

18.Grange, P., Kerr, J. H. (2010). "Physical aggression in Australian football: A qualitative study of elite athletes". Psychology of Sport and Exercise, 11(1), pp: 36-43.

19.Inoue, Y., Berg, B. K., Packianathan, Ch. (2015). "Spectator sport and population health: A scoping study". Journal of Sport Management, 29(6), pp: 705-725.

20. Jalali, Omid, Mehdi Reza Gholizade, Nasser Taghibigloo, and Zabiholah Tarasi. "A Survey on Violence in Soccer Spectators of Tehran City and the Ways Decreasing it.", 1(1), pp: 22-25.

21.Koyuncuoglu, K., Goktas, Z., Demır, E. (2014). "Effects of the socio-economic-cultural structure of football spectators on the tendency towards violence (Manisaspor case)". Turkish Journal of Sport and Exercise, 16(2), pp: 41-49.

22.Marc, J., Steven, R. (2005). "Game location and aggression in rugby league". Journal of Sport Sciences, 25, pp: 387-393.

23.Moore, C., Jonathan, P., Shepherd, S., Vaseekaran, S. (2007). "The effect of rugby match outcome on spectator aggression and intention to drink alcohol". Criminal Behaviour and Mental Health, 17(2), pp: 118-127.

24.Spaaij, R. (2014). "Sports crowd violence: An interdisciplinary synthesis". Aggression and Violent Behavior, 19(2), pp: 146-155.

25.Stone, W. (2000). "Social capital, social cohesion and social security". Year 2000 International Research Conference on Social Security, Helsinki, 21(3), pp: 25-27.

[Downloaded from ntsmj.issma.ir on 2024-03-28]